

აკაკი ჩიქობავა

თსუ

კლასობრივი ენის საკითხი და ფეოდალური ურთიერთობები

ფეოდალური ურთიერთობების გაღრმავებას თავისი თანმდევი კულტურული ნიშნები ახასიათებს, ასე ვთქვათ, ზედნაშენი მახასიათებლები, რომლებიც ფორმაციის სოციალურ ურთიერთობებს განსაზღვრავს. სოციალური ტენილები, რომლებმაც ხელი შეუწყო ფეოდალიზმის გამარჯვებას, აღინიშნა ახალი ტერმინების გაჩენით, ან სულაც ძველი სიტყვების ტრანსფორმაციით, მათი სემანტიკის ცვლილებით და ახლით დატვირთვით. შეიცვალა სამყაროს აღქმის მოდელები, რაზეც ქრისტიანულმა კულტურამ დიდი გავლენა იქონია. შესაბამისად, შეიცვალა სიტყვები, რომლებიც ადრეულ ეპოქებში სხვადასხვა დატვირთვის მატარებელი იყო. ძირითადად გაჩნდა ახალი ტერმინები, რომლებიც დამოკიდებულისა და მეპატრონის ურთიერთობებს აღნიშნავდნენ, შესაბამისად ფეოდალური საწარმოო ურთიერთობების დინამიკამ განსაზღვრა მათი კლასობრივი ადგილი ენაში. გაჩნდა დროის აღქმის ახალი მოდელები: ფეოდალური დროის აღქმა, საეკლესიო/ლიტურგიკული დრო და ა.შ.¹ მიუხედავად იმისა, რომ დროის აღქმა იმ მოდელის მიხედვით ხდება, რომელ ფორმაციასაც აღწერენ მედიევისტები, ანუ სენიორალური პარადიგმით, მიმაჩნია, რომ ფეოდალური დრო ეს არის დრო უშუალო მწარმოებლისა, რომლის შრომის მიტაცება ხდება მეპატრონის მიერ, ანუ დროის მიღმა დატოვებული კლასის, რომლის საწინააღმდეგოდ მუშაობს სენიორალური და ლიტურგიკული დროც. მოსაზრება საკამათოა, თუმცა სწორედ იმ დროის პოლიტეკონომიური აღქმა, თუ რა დროს ხარჯავს მშრომელი მეპატრონის სასარგებლოდ,

¹ რ. ლაბაძე. დროის კონცეფციები თანამედროვე მედიევისტულ კონტექსტში. ქართველოლოგიური კათედრების (არქეოლოგია, ეთნოლოგია, საქართველოს ისტორია) ახალგაზრდა მეცნიერთა III სა-მეცნიერო კონფერენციის მოხსენებათა კრებული. თბ. 2005, გვ. 61-71.

უნდა მივიჩნიოთ შუასაუკუნეების დროდ. მისი ქვემოდან შესწავლა კი განსაზღვრავს ფეოდალური საწარმოო ურთიერთობების განმაპირობებელი ნიშნების გამოვლენას.

ენის კლასობრიობაზე საუბარი ნიკო მარმა დაიწყო. ვინაიდან ენის კლასობრიობის მარისეულ კონცეფციას ნაწილობრივ ვიზიარებ, უპრიანი იქნება, წარმოვადგინო ის საკვანძო მომენტები მარის კვლევიდან, რომელიც ჩემი შესწავლის ობიექტია. ასევე, მოკლედ მიმივიხილავ იმ დისკუსიას, რომელიც საბჭოთა ენათმეცნიერებაში მიმდინარეობდა მარისეული თეორიების უარსაყოფად.

ნ. მარის განმარტებით, იაფეტოლოგია მხოლოდ კლასობრივი ენების მოძრეა და მათ განვითარებას ტომობრივი საწყისებიდან ხედავს. რადგან ენა, მისი აზრით, კულტურული განვითარების აუცილებელი საჭეა, ენა კი შეუცვლელი იარაღია კლასობრივ ბრძოლაში. არ არსებობს ენა, რომელიც არ ყოფილიყო კლასობრივი და არ არსებობს აზროვნება, რომელიც არ ყოფილიყო, ასევე, კლასობრივი.² ნ. მარი ენის ჩასახვასაც კლასობრივ ასპექტში განიხილავდა, რადგან, მისი აზრით, ენა მისნების ხელში ჩაისახა და მას იყენებდნენ, როგორც მანიპულატორ იარაღს.³ მისივე დაკვირვებით, სხვადასხვა ერის ერთი კლასის ენები უფრო ამჟღავნებენ ტიპოლოგიურ მსგავსებას, ვიდრე ერთ ხალხში სხვადასხვა კლასის ენობრივი მახასიათებლები. ამის დასტურად კი ქართული და სომხური ენები მოჰყავს, ძველი ლიტერატურული ქართული და სომხური ერთმანეთს უფრო მიემსგავსება, ვიდრე სახალხო ენა და ლიტერატურული ქართული ან სომხური.⁴

ორივე შემთხვევაში ქართულ ეთნოკულტურულ სივრცესა და სომხეთშიც, მსგავსი სოციალურ-პოლიტიკური წყობა იყო. მისი განვითარება კი იდენტურად მიდიოდა. შესაბამისად, მსგავსებები პოლიტიკურ მოწყობაშიც იქნებოდა, თუ იმასაც გავითვალისწინებთ, რომ „ყოველი საქართველო“ სომხურ ტერიტორიებასაც მოიაზრებდა საკუთარ საზღვრებში. ამიტომაც ვეთანხმები აღნიშნულ დაკვირვებას და ქვემოთ ტერმინების ახსნისას მას კლასობრივ ასპექტში გავშლით.

ნ. მარის ამ დაკვირვებას კრიტუკულად უდგება არნ. ჩიქობავა. როგორც ის აღნიშნავს, კლასობრივი მსგავსებების მაგალითები მარს არ მოჰ-

² Н. Я. Марр. Язык и мышление. Избранные работы. Т. 3. Ленинград. 1934, гл. 90-91.

³ იხ. არნ. ჩიქობავა. ენათმეცნიერების შესავალი. თბ. 1952, გვ. 48.

⁴ Н. Я. Марр. Почему так трудно стать лингвистом-теоретиком. Избранные работы. Т. 2. 1936, гл. 415.

ყავს, თუმცა ამგვარ მსგავსებაზე ის ორჯერ წერს, ჯერ 1928 წელს, შემდეგ კი 1930 წელს.⁵

საბჭოთა ენათმეცნიერებაში ენის კლასობრიობაზე დისკუსიები მას შემდეგ გაცხარდა, რაც 1950 წლის 20 ივნისს გაზეთ „პრავდაში“ ი. ბ. სტალინის ნაშრომი ენაზე – „მარქსიზმი და ენათმეცნიერების საკითხები“ გამოიცა.⁶ აღნიშნულ წერილში კითხვა-პასუხის ფორმითაა განხილული ენის საკითხი, კერძოდ, ენა არის ბაზისი თუ ზედნაშენი. სტალინი ცალსახა პასუხს სცემს ამ საკითხზე, ენა არ შეიძლება იყოს ბაზისი ან ზედნაშენი და შემდეგ განმარტავს რიგ საკითხებს.⁷ კერძოდ, ყველა ბაზისის თავისი ზედნაშენი ახასიათებს, როგორც ფეოდალიზმს ახასიათებს შესაბამისი ზედნაშენი, ასევე, კაპიტალისტური წარმოების წესსაც შესაბამისი ზედნაშენი აქვს.⁸ რთულია არ დაეთანხმო სტალინს, რომ ენა არც ბაზისია და არც ზედნაშენი, თუმცა ჩემი კვლევის ობიექტია ფეოდალური ურთიერთობები და ამ პროცესში წარმოქმნილი ან ტრანსფორმირებული ტერმინები. ჩემი დაკვირვებით კი, ნებისმიერ გეოგრაფიულ-ეკონომიკურ არეალში ეს მონაცემები იდენტურია, ამიტომაც კონკრეტული ენობრივი მონაცემები სწორედ რომ ფეოდალური ბაზისის ზედნაშენად შეგვიძლია განვიხილოთ.

სტალინისავე თქმით, რუსეთში რევოლუციის შედეგად ახალი ბაზისი შეიქმნა, რომელსაც ახალი ზედნაშენების გაჩენა მოჰყვა. თუმცა რუსულ ენას არ განუცდია რამე განსაკუთრებული ცვლილება, ახალი ბაზისის შესაბამისად გაჩნდა ახალი სიტყვები და ძეგლებმა იცვალა მნიშვნელობა, ზოგი კი საერთოდაც გაქრა. თუმცა ეს პროცესი იმდენად უმნიშვნელო იყო, რომ მას ენაზე არავითარი გავლენა არ მოუხდენია, მითუმეტეს, კლასობრივი ენის ჩამოყალიბების მხრივ. სტალინი იქვე ავითარებს მსჯელობას უკრაინულ, ტაჯიკურ და ქართულ ენათა მიმართ.⁹ მისივე თქმით, რა აზრი აქვს ისეთი სიტყვების ცვალებადობას, როგორიცაა „მიწა“, „მთა“, „წყალი“, „ტყე“, „თევზი“ და ა.შ. სიტყვების შეცვლაზე თუ მიდგა საქმე, მას გარკვეული პერიოდი სჭირდება და ეს ცვლილებები უცებ არ ხდება.¹⁰ აქ ერთი დაშვებაა გასაკეთებული. ჩემი დაკვირვებით, სიტყვები, რომლებიც მნიშვნელობას იცვლის

⁵ არნ. ჩიქობავა. ენათმეცნიერების შესავალი, გვ. 49-50.

⁶ И. В. Сталин. Марксизм и вопросы языкознания. Сочинения. Т. 16. Москва. 1997, гв. 104-124.

⁷ И. В. Сталин. Марксизм и вопросы языкознания, гв. 104-107.

⁸ И. В. Сталин. Марксизм и вопросы языкознания, гв. 104.

⁹ И. В. Сталин. Марксизм и вопросы языкознания, гв. 104-106.

¹⁰ И. В. Сталин. Марксизм и вопросы языкознания, гв. 107.

აუცილებლად უნდა იყოს დაკავშირებული მმართველი კლასის ინტერესებთან და მათი გაბატონების ერთ-ერთი წინაპირობაა. მართალია, ენა (სიტყვები) ერთ დღეში არ იცვლება და ეს ხანგრძლივი პროცესია. რადგან ჩემი ინტერესი ფეოდალური პერიოდისკენ არის მიპყრობილი, უნდა ითქვას, რომ ფეოდალიზმის დამყარებაც ისტორიული პროცესია თავისი ხანგრძლივობით, ამიტომაც ფრანგი ისტორიკოსები, რომლებიც იყენებენ ტერმინ „ფეოდალურ რევოლუციას“, მას განიხილავენ დროში გაწელილ მოვლენად, რომელიც თანდათანობით ცვლის საწარმოო წესებს და შემოაქვს ახალი კულტურული აღმნიშვნელები, გნებავთ ზედნაშენები.

ამასთან დაკავშირებით სტალინი შენიშნავს: «Язык же, наоборот, связан с производственным деятельностью человека непосредственно, и не только с производственной деятельностью, но и со всякой иной деятельностью человека во всех сферах его работы – от производства до базиса, от базиса до надстройки. **Поэтому язык отражает изменения в производстве сразу и непосредственно, не дожидаясь изменений в базисе.** Поэтому сфера действия языка, охватывающего все области деятельности человека, гораздо шире и разностороннее, чем сфера действия надстройки. Более того, она почти безгранична. **Этим прежде всего и объясняется, что язык, собственно его словарный состав, находятся в состоянии почти непрерывного изменения.** Непрерывный рост промышленности и сельского хозяйства, торговли и транспорта, техники и науки требует от языка пополнения его словаря новыми словами и выражениями, необходимыми для их работы. И язык, непосредственно отражая эти нужды, пополняет свой словарь новыми словами, совершенствует свой грамматический строй».¹¹ აქ საგანგებოდ მოვიყვანე სრული ციტატა, რადგან სტალინი საუბრობს იმაზე, რომ ენა დაუყონებლივ ითვისებს სიახლეებს. ბაზისის ცვლილების სისწრაფის მიუხედავად, ამ ლექსიკურ ცვლილებას განვითარებული პროცესები განაპირობებენ, რადგან ჩნდება ახალი მიმართულებები და მეცნიერებები, რომელთაც შესაბამისი ლექსიკა სჭირდება. თუმცა ჩვენ მიერ განსახილველ მასალებში ძირითადად იქნება მხოლოდ ის ლექსიკური მონაცემები, რომლებიც თავისუფალი მწარმოებლის, დამოკიდებულის და ექსპლუატატორის აღმნიშვნელად იხმარებოდა შუა საუკუნეებში. ამიტომაც ტერმინოლოგიური ცვლილებები ყოველთვის კლასობივი ინტერესებიდან გამომდინარე უნდა განვიხილოთ, მით უმეტეს, თუ ენის კლა-

¹¹ И. В. Сталин. Марксизм и вопросы языкознания, гл. 108. ხაზგასმა ჩემია – ა. ჩ.

სობრიობაზე ან მის უარყოფაზე ვსაუბრობთ. მართალია, ზოგიერთი მათგანის გადამატებული იქნებოდა მარქსიტული თეორიისთვის მორგების ცდები, თუმცა, როდესაც ეკონომიკურ ბაზისზე ვსაუბრობთ და საკითხებს კლასობრიობის კონტექსტში განვიხილავთ, მარქსიზმი აუცილებელი იარაღია მეთოდოლოგიური კვლევისა და მსჯელობებისთვის. ბრძად მორგება კი, რა თქმა უნდა, არ ეგების, რადგან საბჭოთა ენათმეცნიერებასა და ისტორიოგრაფიაში გამართულმა კამათებმა ნიკო მარის თეორიის წინააღმდეგ ეს ნათლად დაგვანახა.

არნ. ჩიქობავას მიხედვით, ენა რომ კლასობრივად მივიჩნიოთ, ის ინდივიდუალურ მოვლენად უნდა გამოვაცხადოთ. ამიტომ ის არგუმენტი, რომ მას, კლასობრივი ბრძოლისას იყენებენ, ვერ გამოდგება, რადგან ენა, ორივე კლასისთვის შეიძლება იყოს ბრძოლის იარაღი და, ასევე ცალკეული ინდივიდისთვისაც.¹² მისივე თქმით, ენის კლასობრიობის დამცველებს არ გააჩნდათ კრიტერიუმები, რის საფუძველზეც გამოაცხადებდნენ, რომ ენა კლასობრივია.¹³ ამ პროცესებში შეიძლება გაჩნდეს კლასობრივი დიალექტები და ჟარგონი, მაგრამ მათი წარმოშობა ენად არ უნდა გამოცხადდესო, – ხაზს უსვამდა სტალინი.¹⁴ არნ. ჩიქობავას არასწორ ფორმულირებად მიაჩნდა სხვადასხვა კლასის მეტყველების ენად წარმოჩენა, ენის – სიტყვის პირდაპირი გაგებით. 1952 წელს გამოცემული მისი „ენათმეცნიერების შესავლის“ გარკვეული ნაწილი სწორედ კლასობრივი ენის არარსებობას ამტკიცებს. კლასობრივ ენათა არსებობა ფაქტებით არ დასტურდება. მისი განმარტებით, ენა კლასებზე ადრე წარმოიშვა და კლასების გაქრობის შემდგომაც იარსებებს.¹⁵ აღნიშნული წიგნი ხელმეორედ 2008 წელს გამოიცა გუჩა კვარაცხელიას რედაქტორობით, საიდანაც ამოღებულია ის თავები და აბზაცები, რომლებშიც ჩიქობავა მარქსისტულ ლიტერატურას უთითებდა, მხოლოდ იმ მოტივით, რომ ეს სისტემის ზეწოლის შედეგად განხორციელდა და წიგნის მთლიანობას არ დაარღვევდა. წიგნიდან ამოღებულია ის ნაწილი, რომელიც ენის ბაზისისა და ზედნაშენობის საკითხს შეეხებოდა, ასევე, შესაბამისად, კლასობრივი ენის არსებობა-არარსებობის თეორიაც. 2018 წელს გამოიცა თინათინ ბოლქვაძის წიგნი „საბჭოთა ენათმეცნიერების ქართული სამკუთხედი: ნ. მარი, ი. სტალინი, არნ. ჩიქობავა“, სადაც ავტორი სამართლიანად შენიშნავს, რომ ამ თავებისა და აბზაცების ამოღება არღვევს წიგნის ქსოვლს, ვინაიდან ის ნათ-

¹² არნ. ჩიქობავა. ენათმეცნიერების შესავალი, გვ. 39.

¹³ არნ. ჩიქობავა. ენათმეცნიერების შესავალი, გვ. 40.

¹⁴ И. В. Сталин. Марксизм и вопросы языкознания, гл. 110.

¹⁵ არნ. ჩიქობავა. ენათმეცნიერების შესავალი, გვ. 43, 45.

ლად ასახავდა იმ დისკუსიას, რომელიც საბჭოთა ენათმეცნიერებაში მიმდინარეობდა ნიკო მარის მემკვიდრეობის წინააღმდეგ.¹⁶ მით უმეტეს, რომ ეს მოსაზრებები მზადდებოდა იაფეტური თეორიის წინააღმდეგ და ეს მზადება კარგადაა ნაჩვენები ზემოხსენებულ წიგნში.¹⁷ სრულიად ვიზიარებ თ. ბოლქვაძის მოსაზრებას და მიმაჩნია, რომ ეს ნაწილები კონკრეტული თეორიის წინააღმდეგ შექმნილი ნააზრების ერთობლიობა იყო და, შესაბამისად, ისეთი საკითხების ამოღება, როგორიცაა ენის კლასობრიობა და მისი ზედნაშენობის უარყოფა, სრულიად აზიანებს მის შინაარსს, რადგან ენის კლასობრივი განზომილება ამ ნაშრომებიდან სრულებითაც არ არის ჩემთვის დადასტურებული, მეტიც, არც უარყოფილი.

1932 წელს გამოცემულ საუნივერსიტეტო კურსში „ენათმეცნიერების პროპედევია და ზოგადი ფონეტიკა. ნაწილი პირველი“, რომლის ავტორები არიან გ. ახვლედიანი და არნ. ჩიქობავა, შევხვდებით ასეთ ქვეთავს: **„ენა იდეოლოგიური მონაცემია“**, რომელშიც ვკითხულობთ: ენა იდეოლოგიურ მონაცემს წარმოადგენს. კლასობრივია ყოველი იდეოლოგია; კლასობრივია ენაც, როგორც იდეოლოგიის ერთ-ერთი სახეობა. ენობრივი მონაცემი იშვიათად თუ არის მხოლოდ ობიექტური მონაცემი. მას თან ახლავს ემოციური იერი, რომელშიაც უკუფენას პოულობს სიტყვის სოციალური აქცენტი. იგივე ემოციური იერი თავისებურად წყვეტს ლექსიკის საკითხს და ქმნის სტილის თავისებურებას. ამაში აისახება ყველაზე მკვეთრად სოციალურ და, კერძოდ, კლასობრივ თვალსაზრისთა სხვადასხვაობა ენაში. სტილისა და სემასიოლოგიის გარდა, მან სიტყვაწარმოებაშიაც შეიძლება ჰპოვოს გამოხატულება. თუმცა აქ გაცილებით ნაკლები შესაძლებლობაა; მორფოლოგია (ბრუნვა-უღვლილება) და ფონეტიკა კი მაქსიმალურად ნეიტრალური სინამდვილეა ენაში, როგორც იდეოლოგიურს მონაცემში (ამას თავისი მიზნები აქვს: მათი განხილვა აქ უადგილო იქნებოდა). ენის, როგორც იდეოლოგიური მონაცემის, საკითხი ენათმეცნიერებაში ნაკლებად არის დამუშავებული. ამიტომაც ჩვენ გამოვყავით ის მომენტები, რომლებიც უფრო მკვიდრად დადგენილად შეიძლება იქნეს მიჩნეული. იგივე უნდა ითქვას ენის კლასობრივი ბუნების შესახებ, ოღონდ ამას ერთი რამ უნდა დაემატოს; მართლია, ინდოევროპეისტიკამაც გვერდი ვერ აუარა ამ საკითხის დასმას, მაგრამ ენათმეცნიერული აზროვნების გუ-

¹⁶ თ. ბოლქვაძე. საბჭოთა ენათმეცნიერების ქართული სამკუთხედი: ნ. მარი, ი. სტალინი, არნ. ჩიქობავა. თბ. 2018, გვ. 195, 197.

¹⁷ თ. ბოლქვაძე. საბჭოთა ენათმეცნიერების ქართული სამკუთხედი: ნ. მარი, ი. სტალინი, არნ. ჩიქობავა, გვ. 134-174.

ლისყური მას აკად. ნ. მარმა უკანასკნელი წლების ნაშრომში მიაპყრო; პირდაპირ შეიძლება ითქვას, რომ ამ საკითხზე ყურადღების გამახვილება ენათმეცნიერებაში მის დამსახურებას შეადგენს“.¹⁸

კლასობრივი ენის საკითხი ფეოდალურ ურთიერთობებზე (არა მარტო ქართული) დაკვირვების პროცესში ჩემთვის ძალზე საინტერესო საკითხად მოჩანს, არა მარტო შუასაუკუნეობრივ წყობილებათა, არამედ თანამედროვეობის ენობრივი პროცესებიდან გამომდინარე. საინტერესოა თუ როგორ იმკვიდრებს ახალი ქართული სამეტყველო „ენა“ თავს, რომელიც ხშირად სრულიად გაუგებარია არა მხოლოდ სამეცნიერო თვალსაზრისით, არამედ ქვეყნის მოსახლეობის უმრავლესობისთვის. ესა არის თანამედროვე ე.წ. საზოგადოებრივი ინსტიტუტების „ენა“, უწინარესად კი, მას შეგვიძლია არასამთავრობო სექტორის (ენჯეო) „ენა“ ვუწოდოთ, რომელიც, ალბათ, ხშირად კლასობრივ ასპექტსაც ატარებს.

როგორც უკვე ბევრჯერ აღინიშნა, სოციალურ-პოლიტიკური წყობა ახალ ნიშნებს აყალიბებს და ხშირად ამ ნიშნების გაშიფრვა-კვლევა სისტემის ამოცნობის ერთ-ერთი ინსტრუმენტი ხდება. ამიტომაც ჩემთვის მნიშვნელოვანია ფეოდალური წესრიგის დროს გაჩენილი ინსტიტუტებისა თუ სოციალური ტერმინების განხილვა. სტალინის გავლენით საბჭოთა ენათმეცნიერებაში ენის ამგვარ გამოვლინებას კლასობრივი ჟარგონი და დიალექტი ეწოდა, თუმცა ჩემთვის ამგვარი სიტყვების შესწავლისას სწორედ კლასობრივ ასპექტში დაკვირვებაა მნიშვნელოვანი. ჩემი კვლევის ობიექტებია კლასობრივი ბატონობის, ბატონისა და დამოკიდებულის და სხვა სოციალური მნიშვნელობის სიტყვების შესწავლა.

ერთგან უკვე აღვნიშნე „სოციალური ენის კრახის“ შესახებ, თუმცა ის ფეოდალური ურთიერთობების გამარჯვების სამხილად მოვიყვანეთ. ახლა კი შევადაროთ რამდენიმე ენის მონაცემები ერთი და იგივე სოციალურ-პოლიტიკური მახასიათებლების სისტემის შიგნით. საფრანგეთში ფეოდალური ურთიერთობების დამყარება ახალი ლექსიკით აღინიშნა, ამ მხრივ ჩვენთვის საინტერესოა ბატონობასთან დაკავშირებული სიტყვები:

Dominus XI საუკუნემდე საფრანგეთში მხოლოდ ღმერთის აღმნიშვნელად იხმარებოდა, XI საუკუნიდან კი მან ახალი აღმნიშვნელი შეიძინა, რომელიც სოციალური ასპექტის მატარებელი იყო ამიერიდან ის ნებისმიერი სე-

¹⁸ გ. ახვლედიანი, არნ. ჩიქობავა. ენათმეცნიერების პროპედეიკა და ზოგადი ფონეტიკა. ნაწილი პირველი. ტფ. 1932, გვ. 13-14.

ნიორის, ბატონის, ციხის მეპატრონის აღმნიშვნელი გახდა. მართალია, სიტყვა **Dominus** რომაულ სამყაროშიც ბატონს ნიშნავდა, თუმცა აქ შუა საუკუნეების ენობრივი მახასიათებლებია განხილული. საფრანგეთში კი მსგავს მოვლენასთან გვაქვს საქმე, რომელიც იურიდიული დოკუმენტებითაა დადასტურებული, მათ შორის, საეკლესიო ჩანაწერებითაც. დაახლოებით ასეთივე პროცესი გვაქვს საქართველოში. უფალი თავდაპირველად საკრალური მნიშვნელობის იყო და მხოლოდ ღმერთის აღმნიშვნელად გამოიყენებოდა. IX-X საუკუნეებიდან კი ბატონის, პატრონის/სენიორის აღმნიშვნელად იხმარება. მსგავს ცვლილებასთან გვაქვს საქმე სომხურ ენაშიც – **Տէր** (ტერ), ჯერ ღმერთის აღმნიშვნელი სიტყვა იყო, თითქმის ქართული რეალობის პარალელურად სომხურშიც ბატონის, სენიორის მნიშვნელობა შეიძინა.¹⁹ **Господин – владыка, повелитель, хозяин** (მფლობელი, მმართველი, ბატონი), სიტყვა **Господ-ისგანაა** ნაწარმოები²⁰. ძველ რუსეთში, კერძოდ, კი ე.წ. ფსკოვის რესპუბლიკაში არსებობდა „გოსპოდების“ საბჭო, ასე რომ, «**на суд пред господюю**» ერთნაირად აღნიშნავდა როგორც საღმრთო სამსჯავროზე წარდგომას, ისე ფსკოვის ბატონთა საბჭოს წინაშე წარდგომას.²¹ მართალია, ფსკოვის რესპუბლიკას ფეოდალური არ ეთქმის, თუმცა ენობრივი მონაცემის საილუსტრაციოდ გამოდგება.

ქართულ და სომხურ ტერმინებს უფრო მეტი მსგავსება ახასიათებთ კულტურების სიახლოვის გამო. როგორ „მამფალი“, „მამაუფალი“ უფალ ფუძეს შეიცავს, ასევეა, სომხური სიტყვა ტანუტერი – მამასახლისი, რომლის ფუძესაც წარმოადგენს ტერ (უფალი). აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ მმართველობასთან დაკავშირებული სომხური ტერმინების უმრავლესობა – „ხაპეტ“, „ნახარარ“, „იშხან“ და ა.შ. – ირანული წარმოშობისაა, ტერ ფუძიდან სიტყვებს კი ადგილობრივ, ანუ სომხურ წიაღში შექმნილად მიიჩნევენ,²² რაც სომხეთში ფეოდალიზაციის პროცესზე მიმანიშნებელი უნდა იყოს. რა თქმა უნდა, ყოველივე ამის კულტურული საფუძველი ქრისტიანობა იყო და ბატონის მორჩილება ღმერთის მორჩილებათან იყო გაიგივებული. სისტემა

¹⁹ გრ. აჭარიანი. სომხური ენის ფუძისეული ეტიმოლოგიური ლექსიკონი. ერევანი. 1979, გვ. 401-402 (სომხურ ენაზე); ლეონ მელიქსეთ-ბეგი. სომხურ-ქართული ლექსიკონი. ლექსიკონი გადაამუშავა, შეავსო და გამოსაცემად მოამზადა მერაბ რობაქიძემ. თბ. 1996, გვ. 304; Толковый словарь армянского языка. Составил СТ. Малхасянц. Ер. 1944, გვ. 409 (სომხურ ენაზე).

²⁰ Словарь церковно-славянского и русского языка. Т. 1. Составленный Вторым отделением Императорской академией наук. СПб. 1847, გვ. 204-205.

²¹ В. Тулупов. Совет Господ. Русь Новгородская. Москва. 2009, გვ. 288.

²² გ. მაისურაძე. ადრეული შუა საუკუნეების საქართველოსა და სომხეთის საზოგადოებათა სოციალური ბუნების საკითხისათვის. ნარკვევები საქართველოსა და სომხეთის ურთიერთობის ისტორიიდან IV-XII სს-ში. თბ. 2002, გვ. 10.

ერთნაირად მოქმედებდა ყველგან, გეოგრაფიული არეალის მიუხედავად, რადგან ის თავისუფალ მწარმოებლის გაქრობისა და ახლად გაჩენილი კლასზე ბატონობისკენ იყო მიდრეკილი.

ბატონობის ახალ ფორმებთან ერთად იქმნებოდა ახალი ტერმინები, შესაბამისად, შეიქმნა ან ტრანსფორმირდა დამორჩილებული კლასის აღმნიშვნელი სიტყვები, რომლებიც, ჩემი დაკვირვებით, ნეგატიური შინაარსის მატარებელია და ეს დამთხვევა არ უნდა იყოს. დამორჩილებული/ექსპლუატირებული კლასის ენაში გაფორმება სწორედ მათი, როგორც სოციალურ-პოლიტიკური დაკნინების ხარჯზე უნდა მომხდარიყო. ფეოდალურ საქართველოში უშუალო მწარმოებელ ძალას გლეხობა წარმოადგენდა, მათი მიწაზე მიმაგრება და თავისუფლების წაგვრა ფეოდალთა ღოვლათში გამოიხატებოდა. როგორც უკვე აღვნიშნე, ტერმინი გლეხი პირველად ფავნელის დაწერილში გვხვდება, თუმცა მისი მეტეგერობის სტატუსი უკვე კარგა ხნის დამყარებული უნდა იყოს. გლეხის ყველაზე ადრინდელი ხსენება ნათრავმნ ტექსტებშია დაფიქსირებული – „რიფსიმიანთა წამების წიგნში“ დედანში გლეხის ადგილას „ამბოხია“ ნახსენები, რაც ქართული „ერის“ შესატყვისია, თუმცა აზნაურთან საპირისპიროდ ქართველ მთარგმნელს არა „ერი“, არამედ „გლეხი“ გამოუყენებია. აღნიშნულ თარგმანს ილ. აბულაძე VIII-IX საუკუნეებით ათარიღებს.²³ X საუკუნეში გადაწერილ სვანურ მრავალთავში გლეხი სომხურ „რამიკს“ შეესაბამება, სომხეთში კი ისინი სოციალურ წრეს წარმოადგენდნენ, როგორც ამას ა. ბოგვერაძე მიიჩნევს, რაც უჩინოს, უაზნოს ნიშნავს.²⁴ ილ. აბულაძეს ტერმინი გლეხი გლახაკიდან მომდინარედ მიაჩნია,²⁵ რაც, ჩემი დაკვირვებითაც, მართებულად უნდა ჩავთვალოთ. ა. ბოგვერაძის აზრით, გლახაკი უფრო ეკონომიკური კატეგორიაა (არაფრის მქონებელს, ღარიბს განეკუთვნება), ვიდრე სოციალური. თუმცა მიიჩნევს, რომ ადრე გლეხსაც ღარიბი-ღატაკის მნიშვნელობა უნდა ჰქონოდა და ისიც მას გლახა/გლახაკიდან მომდინარედ მიიჩნევს.²⁶ ლეონტი მროველთან გლახაკი დავრდომილის და უქონელის მნიშვნელობით იხმარება რვაჯერ, ჯუანშერთან ექვსჯერ და აქაც დავრდომილისა და უქონელის აღმნიშვნელია.

²³ ილ. აბულაძე. ძველი ქართულის ლექსიკონიდან. ხელნაწერთა ინსტიტუტის მოამბე. ტ. I. 1959, გვ. 170.

²⁴ ა. ბოგვერაძე. ქართლის ადრეფეოდალური საზოგადოებრივი ურთიერთობის ისტორიიდან. თბ. 1961, გვ. 123.

²⁵ ილ. აბულაძე. ძველი ქართულის ლექსიკონიდან. ხელნაწერთა ინსტიტუტის მოამბე. ტ. I. 1959, გვ. 175.

²⁶ ა. ბოგვერაძე. ქართლის ადრეფეოდალური საზოგადოებრივი ურთიერთობის ისტორიიდან, გვ. 120, 123.

„არჩილის ცხოვრებაში“ სიტყვა გლახაკი საერთოდ არ იხსენიება. „მატიანე ქართლისაჲში“ ხუთჯერ იხმარება და მხოლოდ ერთგანაა აზნაურის საპირ-წონედ დასახელებული: „ბაგრატ პირველ იყო კურაპალატი და შემდგომად ნოველისიმოსი და მერმე იქმნა სევასტოს. იყო კაცი სახითა უშუენიერესი ყოველთა კაცთასა, სრული სიბრძნითა, ფილოსოფოსი ენითა, სკანი ბედითა, უმდიდრესი ყოველთა მეფეთა აფხაზეთისათა, მოწყალე შეცოდებულთათჳს, უხუც გლახაკთა ზედა. ხოლო ჟამთა მისთა ქუეყანასა დაწყნარებაჲ არა ჰქონდა: **ეკლესიანი და გლეხნი, აზნაურნი და გლახაკნი ვერ იკითხვებოდეს**“.²⁷

თუ ამ მოსაზრებას გავყვებით, ახალმა სოციალურმა ენამ უშუალო მწარმოებელი აღნიშნა ისეთი ტერმინით, რომელიც ადრე ღარიბს/უქონელს ნიშნავდა, რითაც, ჩემი აზრით, ხაზი გაუსვა მის კლასობრიობას. ფენა, რომელიც ძირითადი დოვლათის შექმნელი იყო იმ დროისთვის, დამაკნინებელი ტერმინით შეხვდა ახალ წყობას. ამგვარად ენამ შემოინახა ექსპლუატირებული კლასის დაკნინების, მათი სრული დაჟმევების სამზილები.

ტერმინ გლეხის შექმნის დაახლოებით იდენტური ფაქტი აქვს აღწერილი საფრანგეთში ჟ. დიუბის. მისი თქმით, როდესაც ახალი წყობილება იკიდებდა ფეხს, ის განახლებული ლექსიკით შემოვიდა. საეკლესიო ენამ თავისებურად განსაზღვრა მიწაზე მიმაგრებული ადამიანის სახელი, მიუხედავად იმისა, რომ არსებობდა სიტყვა Laborator (მშრომელი), ის უგულვებელყოფილ იქნა და დამკვიდრდა Villanus და Rusticus, ვილანუსი თითქოს ლათინური სიტყვიდან უნდა მომდინარეობდეს, მაგრამ, დიუბის დაკვირვებით, მას მდებარეობის, უღირსის მნიშვნელობით ხმარობდნენ იმ დროის საფრანგეთში. ყველა ეს სიტყვა თითქოს მიმართული იყო კაროლინგური სისტემის შესანარჩუნებლად, რეაქცია იყო ახალის მიმართ, თუმცა, დიუბის თქმით, ორივე სისტემა დამორჩილებულის მონად აღნიშვნის მომხრე იყო.²⁸

მსგავსება შეგვიძლია დავინახოთ რუსულ სიტყვაში Подлый²⁹ რომელიც მდებარის, უღირს ნიშნავს. მან ეს მნიშვნელობა XVIII საუკუნეში შეიძინა, მანამდე კი უბრალო ხალხს აღნიშნავდა. გამოიყენება ასევე გლეხისა და

²⁷ „მატიანე ქართლისაჲში“. ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა მარიამ ლორთქიფანიძემ. ქართლის ცხოვრება. თბ. 2008, გვ. 297.

²⁸ Жорж Дюби. Трехчастная модель, или Представления средневекового общества о себе самом. Пер. с фр. Ю. А. Гинзбург. Москва. 2000, гв. 142, 147-151.

²⁹ Подлый-ის, როგორც მდებარე-უღირსი ადამიანის აღსანიშნავად იყენებენ აკადემიურ გამოცემებშიც. მაგ. იხ. Абу-л-Хасан `Али ибн ал-Хусайн ибн `Али ал-Мас`уди. Золотые копии и россыпи самоцветов (История Аббасидской династии: 749-947 гг.). Сост., пер. с араб., прим., комм. и указатели Д. В. Микульского. Москва. 2002, гв. 263.

ხოლოპის ჰიპონიმად. სიტყვა სლავური ძირისაა და შესაბამის ენებში მოიძებნება ადეკვატური შესატყვისები.³⁰ ინგლისურად გლეხის შესატყვისი **Villain**-ს ასევე გააჩნია ნეგატიური მნიშვნელობა, ბოროტისა და ბოროტმოქმედის სახით. იტალიური **Villano** ლათინური ძირის მატარებელია და აღნიშნავს ადამიანს, რომელიც ვილაში მუშაობს, ასევე აღნიშნავს გლეხსაც. მანაც შეიძინა ნეგატიური ფორმები, რაც აშკარად კლასობრივი გამოძახილია ქვედაფენებისადმი. იტალიურ ტექსტებში ის უხეშ, უღირს ადამიანს აღნიშნავს.³¹ ასევე, ესპანური სიტყვა **Campesino**/გლეხი ესპანურ მეტყველებაში აღნიშნავს უხეშ/უღირს ადამიანს. საგულისხმოა, რომ ფრანგულში არსებული სიტყვა **Vile** ავაზაკი, მდაბიური, სწორედ ვილანუსიდან უნდა იყოს ნაწარმოები.

მდაბიო/მდაბიონი/მდაბური/მდაბიორი – ყველა ეს სიტყვა IX საუკუნემდე ქართულ ეთნოკულტურულ სივრცეში თავისუფალი მწარმოებლის აღმნიშვნელად გამოიყენებოდა. ის აღნიშნავდა ადამიანს, რომელიც დაბაში ცხოვრობდა.³² მას შემდეგ, რაც ფეოდალურმა ურთიერთობებმა მომძლავრება იწყო, როგორც ვიცით, დაბის ადგილი თანდათან დაიკავა სიტყვა სოფელმა. ადრე თუ სოფელი მსოფლიოს აღნიშნავდა, IX საუკუნიდან ის უკვე ძირითადად ღლეკანდელი მნიშვნელობით იხმარება. ა. ბოგვერადის აზრით, „მდაბიო“ დაბის/სოფლის მკვიდრს ეწოდებოდა ადრეფეოდალურ საქართველოში, მაგრამ მას ასევე ჰქონდა სოციალური მნიშვნელობაც. რუის-ურბნისის დადგენილებაში მდაბიო, როგორც სოციალური კატეგორია, აზნაურს უპირისპირდება.³³ გ. მელიქიშვილი „ევსტათი მცხეთელის“ ტექსტზე დაკვირვებით ფიქრობდა, რომ „მდაბიო“, როგორც სოფლის, ისე ქალაქის წარმომადგენელსაც ნიშნავდა, ასევე, მისი გამოყენება მეთემეს მნიშვნელობითაც დასაშვებად მიაჩნია.³⁴ საწარმოო ურთიერთობების გაღრმავებამ გამოიწვია ახალი ტერმინის – გლეხის – გაჩენა, რომელიც მწარმოებელი ძალის აღმნიშვნელად იხმარებოდა. რადგან უკვე თავისუფალი მწარმოებელი აღარ არსებობდა, „მდაბიომ“ დაკარგა თავისი მნიშვნელობა და ნეგატიური შინაარსი შეიძინა, ის ახალი მნიშვნელობით

³⁰ Словарь церковно-славянского и русского языка. Т. 3. составленный Вторым отделением Императорской академией наук. СПб. 1847, გვ. 259.

³¹ იტალიურის განმარტებითი ლექსიკონი: http://www.treccani.it/enciclopedia/villano_%28Enciclopedia-Dantesca%29/ (ბოლო ნახვა – 2018 წლის 23 აგვისტო).

³² ა. ბოგვერადე. ქართლის ადრეფეოდალური საზოგადოებრივი ურთიერთობის ისტორიიდან, გვ. 110.

³³ ა. ბოგვერადე. ქართლის ადრეფეოდალური საზოგადოებრივი ურთიერთობის ისტორიიდან, გვ. 112.

³⁴ Г. А. Меликишвили. К истории древней Грузии. Тб. 1959, გვ. 401-402.

ალიჭურვა. მართალია, კლასობრივად ცალკე არ ჩამოყალიბებულა, მაგრამ გლეხზე უფრო დაბალ საფეხურზე იდგა. XII საუკუნიდან მოყოლებული³⁵ სიტყვა მდებარეობს თითქმის დღევანდელი მნიშვნელობა შეიძინა.

ხალხის აღმნიშვნელი სიტყვების ამდგვარი ტრანსფორმაცია შეინიშნება ესპანურსა და ფრანგულ ენებში. ესპანური სიტყვა **Pueblo**, რომელიც ლათინური **Populus**-იდან მომდინარეობს, შუა საუკუნეებში ქალაქსა და სოფლად მცხოვრები მოსახლეობის აღმნიშვნელთან ერთად იძენს ნეგატიურ მნიშვნელობას, მღაბოსა და უღირსი ადამიანის აღმნიშვნელად. ასევე, საინტერესოა ლათინური სიტყვა **Vulgus/Vulgatus** რაც ხალხის, ადამიანების გაერთიანებას აღმნიშვნელია, გვიან შუა საუკუნეებში კი, დაახლოებით 1530 წლის შემდეგ, მან შეიძინა ვულგარულის თანამედროვე მნიშვნელობა და მიემართებოდა ქვედა კლასებს, რაც აშკარად ენაში გაჩენილი კლასობრივი ხასიათის გამოვლინებაა.³⁶

ზოგადად, ხალხის აღმნიშვნელად ქართულში გამოიყენებოდა სიტყვა „ერი“, რომელიც ადამიანების გაერთიანებას ნიშნავდა, მიუხედავად იმისა, სად მოსახლეობდა ის, სოფელში, ხევსა თუ ქალაქში. ფეოდალური ურთიერთობების გაღრმავებამ შეცვალა „ერისადმი“ ენობრივი დამოკიდებულებაც. მიჩნეულია, რომ ერი იყო ის ერთობა, რომელიც სამხედრო სამსახურში იყო ჩართული, სამხედრო სამსახურში კი, ძირითადად აზნაურული წარმომადგენლების საზოგადოება იყო წარმოდგენილი. „ერი“, ზოგადად, მთელი მოსახლეობის აღსანიშნავად იხმარებოდა, თუმცა მოგვიანებით გაიმიჯნება, თუ აღრე მოლაშქრეს ნიშნავდა, ანუ როცა მთელი მოსახლეობა იღებდა ლაშქრობაში მონაწილეობას, მოგვიანებით სოციალური დატვირთვა მიენიჭა.³⁷ ჩემი დაკვირვებით, ტერმინი „ერი“ მხოლოდ და მხოლოდ მაღალი კლასის პირებს მიემართება – აშოტის ყოველი ერი, ჩორჩანელის ერი, ბაგრატიის ან სხვა მეფეთა თუ დიდებულთა ყოველი ერი წარმოადგენს იმ მოლაშქრე ადამიანებს, იმ დიდებულებს, რომლებიც მათ თან ახლავთ ან მათ ნობილიტეტში განიხილება. ზ. კიკნაძე ერს სოციალურ-პოლიტიკურ ერთობად განიხილავს.³⁸ ამ ბოლო

³⁵ ა. ბოგვერაძე. ქართლის ადრეფეოდალური საზოგადოებრივი ურთიერთობის ისტორიიდან, გვ. 118.

³⁶ ეტიმოლოგიური ონლაინლექსიკონი: https://www.etymonline.com/word/vulgar#etymonline_v_7897 (ბოლო ნახვა 23 აგვისტო 2018 წელი). ასევე, იხ. ტერმინის ზოგადი ცვლილებები ლათინურთან მიმართებით. Igor Filippov. *Vulgate Versus Vetus Latina: The Choices of Caesarius of Arles*: https://www.academia.edu/36458107/Vulgata_versus_Vetus_Latina_The_Choices_of_Caesarius_dArles.pdf (ბოლო ნახვა – 2018 წლის 23 აგვისტო).

³⁷ ა. ბოგვერაძე. ქართლის ადრეფეოდალური საზოგადოებრივი ურთიერთობის ისტორიიდან, გვ. 202-204.

³⁸ ზ. კიკნაძე. ნათესავიდან ერამდე. ეთნიკურობა და ნაციონალიზმი. თბ. 2002, გვ. 17-18.

დროს გ. მაჭარაშვილს საინტერესო დაკვირვება აქვს „ერისა“ და „არა ერის“ ურთიერთმიმართებაზე. „ერსა“ და „არა ერს“ ის განიხილავს რელიგიურ კონტექსტში, ქრისტიანისა და არაქრისტიანის შეპირისპირებით.³⁹ ასევე, საინტერესო დაკვირვება აქვს ს. ქადაგიშვილს, იგი „ერს“ განიხილავს, როგორც გარკვეულ ერთობას.⁴⁰ აქედან გამომდინარე, ვიზიარებ ს. ჯანაშიას დაკვირვებას ტერმინ „წვრილი ერის“ გაჩენასთან დაკავშირებით. XI საუკუნის ავტორი როდესაც ხმარობს ტერმინს „წვრილი ერი“, ესეც სოცალური დაყოფის მანიშნებელია. ს. ჯანაშიას აზრით, „წვრილი ერი“ მმართველი ელიტის მიერ შერქმეული ტერმინი უნდა იყოს, რაც კარგად ასახავს კლასობრივ დაპირისპირებას.⁴¹

ასეთია ზოგადი დაკვირვება იმ ტერმინებზე, რომლებიც ფეოდალური ურთიერთობების წიაღში წარმოიშვა. დამოკიდებულის აღმნიშვნელი ყველა სიტყვა თითქმის ყველა კულტურულ სივრცეში ნეგატიურ მნიშვნელობას იძენს, რასაც კლასობრივი სარჩული უნდა ჰქონდეს. საწყის ეტაპზე, ანუ ადრეული ფეოდალიზმის ეპოქაში, გაჩენილი სიტყვები აშკარად „ზემოდან“ შექმნილი ტერმინებია, რომლებმაც სამწერლობო ენაში გაიმყარა პოზიციები, რადგან წერა-კითხვა უპირობოდ მმართველი ფენის პრეროგატივა იყო, როგორც ეკლესიის, ისე საერო დიდებულებისა. გარკვეული ნეგატიური მნიშვნელობები, სავარაუდოდ, ჯერ მეტყველებაში გაჩნდა და შემდგომ დაიმკვიდრა ადგილი სალიტერატურო ენაში.

ზემოთ განხილულ სიტყვებზე დაკვირვების შედეგად თითქმის მართებულია მოჩანს ნ. მარის ჰიპოთეზა, რომ სხვადასხვა ერის მაღალი კლასების ენა უფრო ახლოს დგანან ერთმანეთთან, ვიდრე ერთი და იმავე ხალხის სხვადასხვა კლასის ენები. ჩვენ ვნახეთ, რომ სხვადასხვა კულტურაში, ზოგჯერ იდენტურ ეპოქებში, ზოგჯერაც სრულიად განსხვავებულ პერიოდში, სენიორალური სისტემის ქვედა საფეხურზე მდგომი ხალხის, უშუალო მწარმოებელი კლასის აღმნიშვნელი ტერმინები როგორ იძენს ნეგატიურ მნიშვნელობას ან უარყოფითი სიტყვების ფუძისგან წარმოდგება. ამით სისტემა ერთნაირად მუშაობს: ფენა, რომელსაც ისინი ექსპლუატაციას უწევენ, უნდა დაემცროს, რათა მათი ბატონობა სამართლებრივად განმტკიცებული იყოს.

³⁹ გ. მაჭარაშვილი. „ერისა“ და „არა ერის“ მნიშვნელობა ძველ ქართულში. ჟურნ.: „ქართველოლოგია“. №6. თბ. 2014, გვ. 92-97.

⁴⁰ ს. ქადაგიშვილი. ეთნიკურობის პერცეფცია ქართულ ჰაგიოგრაფიაში (VIII-X სს.). ჟურნ.: „სპეკალი“. <http://www.spekali.tsu.ge/index.php/ge/article/viewArticle/12/122> (ბოლო ნახვა – 2018 წლის 28 აგვისტო).

⁴¹ ს. ჯანაშია. შრომები. ტ. I, გვ. 272.

ტერმინების გაჩენა-ტრანსფორმაციაზე დაკვირვებით შეგვიძლია თვალი მივადევნოთ ფეოდალური ურთიერთობების გამარჯვების პროცესში თუ როგორ საწარმოო ურთიერთობებთან გვექონდა საქმე. დამოკიდებულის აღმნიშვნელ ტერმინზე დაკვირვებით შეგვიძლია მოვხაზოთ პერიოდი თავისუფალი მწარმოებლის გაქრობისა და მათ ნაცვლად თავისუფლებადაკარგული მწარმოებელი კლასის გაჩენისა.

სრულებით ვეთანხმები მოსაზრებას, რომ ენა არ შეიძლება იყოს, არც ბაზისი და არც ზედნაშენი. მიუხედავად ამისა, ჩემი დაკვირვებით, „ენა“ შესაძლებელია იყოს კლასობრივი სოციალურ-პოლიტიკური ტენილების დროს, გარდამავალ პერიოდებში. ფეოდალური ურთიერთობების ჩამოყალიბებისას ენაში გაჩენილი სოციალური ტერმინები ისე მუშაობს, თითქოს პოლიტიკური ძალაუფლების განხორციელება ერთი ჯგუფის მიერ მეორეზე ერთგვარი სამართლიანობის მატარებელი იყოს. მმართველი ფენა ახორციელებს ჯგუფების მონიშვნას და მათ სახელდებას, რადგან მათგან მიღებული სარგებელი, რომელიც ახალი ფორმაციის მიერ მოტანილი ეკონომიკური წესრიგია, რამენაირად იურიდიულ ჩარჩოებში უნდა მოექცეს. შესაბამისად, ენა მუშაობს კლასობრივი მახასიათებლებით, როდესაც სისტემა ან ახალ წესრიგს ერგება, ანდაც ძველის შენარჩუნებას ცდილობს.

Akaki Chikobava

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Georgia

ISSUE OF CLASS LANGUAGE AND FEUDALISM

Summary

Article deals with the issue of class language and terms denoting ruling and working classes that originate during feudal epoch, and class specification of those terms.

In France before the 11th century the term “*dominus*” was used to denote the God. In the 11th century it acquired a new meaning which had a social context, from this time on it denoted all kind of seignior, lord, owner of fortress. *Dominus* was used to denote the lord even in the Roman world, but in our article we have discussion concerning medieval linguistic features. This kind of situation is attested in France which is confirmed by legal documents including ecclesiastical materials. Almost similar process is attested in Georgia – term “*upali*” had a sacral meaning and was used to designate a God, but already from 9th-10th centuries it was used to denote lord and seignior.

We see the similar changes in Armenian language – “*ter*” was used to designate the God, but later, almost next to the Georgian reality, acquired a new meaning of lord, seignior. The same meaning is shared by Russian term “*Господин*”.

The Georgian term “*glekhi*”, which means a labor class, originates from “*glakhaki*”, hence diminutive form is used for description of this social class. Almost the same story is described by Georges Duby when he writes about the creation of term for peasant. He thinks that when a new order was established it appeared with new terminology. Ecclesiastical language had specifically defined the name of land worker. Despite the fact that term “*laborator*” (worker) had existed, it was rejected and instead “*villanus*” and “*rusticus*” were established. G. Duby writes that “*villanus*” was used to denote the lower class in France at that period. Seemingly, all those words were used to preserve the Carolingian system and were reaction to the new order, both of those systems agreed to treat dependant as a slave.

Russian word “*Подлый*” also was used to describe someone of lower ori-

gin. It obtained this meaning in the 18th century. Before that it meant the people and was used as hyponym of peasant and “*kholop*”. This word has Slavic roots and its familiar meaning we can see in different languages. “*Villain*” that is an English term for peasant has diminutive expression. Italian “*Villano*” has Latin roots and means a human who works in a villa or a peasant. It acquired diminutive forms as well. In Italian texts this word is used to denote rough, unworthy human. Spanish word “*campesino*” (peasant) means the same. French word “*vile*” – robber, someone of lower origin, is also derived from villanus.

Before 9th century Georgia free laborers were called mdabio/mdabio-ni/mdabiuri/mdabiori. During the strengthening of feudalization in the 12th century it acquired a new diminutive expression.

Such kind of transformation of the words denoting the people are attested in French and Spanish languages. “*Pueblo*” is Spanish word and originates from Latin term “*populous*”. Next to its meaning this term acquired diminutive expression and was used to denote low and unworthy population in Medieval period. Latin term “*vulgus/vulgates*” is also very interesting. It meant the people, but from approx. 1530, during the late medieval period, it acquired new meaning which it has today and was applied to the lower classes.

According to our observation, “language” could be class oriented during social and political changes. We think that during the establishment of feudalism specific social terminology was used to justify implementation of political supremacy by one group over another. Ruling elite tries to target and name the particular groups of people just as they try to exploit those groups. This is economic order brought by new formation and those who established it try to adjust it in the legal framework. Hence, the language works with its class specifications.